

0292026

G5356

2788/47

NÁRODNÍ KNIHOVNA
1000141127

54K56908

11.11.2003

Auguste Comte (1798—1857) ukazuje ve svém Kursu filosofie positioní (1839), že duch lidský prochází ve svém vývoji třemi stadii: theologickým, metafysickým a positioním. Na stadiu theologickém se obrací k poznání podstaty jsoucna, k prvním a posledním příčinám, t. j. usiloval o vědomosti absolutní, a představoval si, že jevy vznikají přímým zásahem nadpřirozených činitelů více méně četných.

Na stadiu metafysickém, které je jen všeobecnou obměnou stadia prvního, duch lidský vysvětluje jevy abstraktními silami, které jsou v rozličných bytostech světa. Na stadiu positioním se vzdává možnosti nabytí poznatků absolutních, nehledá původu a účelu vesmíru ani podstaty jevů, ale snaží se najít skutečné zákony jevů, t. j. jejich neměnné vztahy posloupnosti a podobnosti.

Stadium theologické považuje Comte za nutné východisko lidského ducha, ve stadiu positioním vidí stadium konečné, k němuž tvoří přechod stadium metafysické. Theorie jevů různých oblastí dosáhly různého stupně vývoje. Theorie jevů sociálních nedospěla dosud podle Comta za stadium theologické a metafysické.

V 16. století začalo období metafysické vzpoury proti filosofii theologické v životě společenském. Jediné theorie metafysická svými absolutně chápanými dogmaty anarchizují, jež se vzpírá jakékoli autoritě, svobody bádání individuálního, rovnosti a srovnanosti lidu, byla s to zvrátit vládu filosofie theologické. Ale táž její absolutně chápaná dogmata jsou překážkou reorganizace společnosti. Tak se společnost potácí v blud-

ném kruhu mezi politikou theologickou, reakční, která vystupuje jako představitelka řádu a každý sociální nedostatek vysvětluje porušením dřívějšího pořádku společenského, a politikou metafysickou, revoluční, která je představitelkou pokroku a která vysvětluje sociální nedostatky tím, že dřívější soustava nebyla dostatečně zrušena.

Obě teorie střídavě ovládají dění politické. V úrazem i orgánem tohoto střídání je nauka stacionární, jež čím dále tím více ovládá politické dění. Myslenkově představuje jen smíšení teorie reakční a revoluční. Zásadou její je sice, že pochopila povahu sociálního konfliktu, jehož řešení žádá smíření řádu a pokroku, ale svou mylenkovou dvojakostí je také překážkou sociální rekonstrukce, neboť v praxi soustavně sankcionuje nepořádek ve jménu pokroku a reakci nebo nehybnost ve jménu řádu.

A tak všechny teorie, theologická, metafysická i stacionární, ač nutné v celkovém výpoji, jsou odpovědné za prodlužované neurování, přechodný stav sociální, který s sebou nese velká nebezpečí pro společnost.

Abychom lépe prokázali včasnost nové filosofie, zbývá nám charakterisovat hlavní sociální nebezpečí, která nutně plynou z takového žalostného rozumového stavu. Nejseobecnější následek této situace záleží v tom, že se šíří stále vzrůstající rozumová anarchie, která je pramenem všech ostatních zlořádů. Není pochyby, že tato anarchie je přímým následkem neustálého rozvoje absolutního práva svobodného zkoumání, dogmaticky přiznávaného všem lidem; avšak toto právo naprosto v sobě nezahrnuje nemožnost jakéhokoliv pevného a obecného rozhodnutí. Jestliže pak aplikace tohoto dogmatu dnes zavinuje takové účinky, je to proto, že není ještě principů, které by byly s to uskutečnit shodu rozumovou; proto je tento nepořádek nevyhnutelný. Avšak ačkoliv revoluční nauka přímo podporuje téměř do nekonečna tento stav nedostatku principů shody, je možno totéž vytknout tím spíše politice stacionární a zejména politice zpátečnické. Neboť politika stacionární se domnívá, že není správné zabývat se takovým zkoumáním, jež ona zakazuje, a politika zpátečnická se dnes odvažuje hlásati — nápad to opravdu směšný — jako jediné možné řešení rozumové anarchie chiméru nového nastolení týchž planých principů, jejichž neodvratná zchátralost především k této anarchii vedla. Tedy ani žádná z těchto nauk nemůže se sebe svaliti odpovědnost za zhoubné trvání tohoto nepořádku.

Pro svou složitější povahu i pro užší vztáznost k lidskému zaujetí by měly být sociální otázky soustředěny v rukou nepočetné rozumové elity, která by byla připravena důkladnějším předběžným vzděláním i přímým studiem k tomu, aby úspěšně řešila problémy so-

ciální. Takový aspoň je normální stav ducha lidského. Každá jiná situace vytváří za revolučních dob chorobný případ, který ostatně je dočasně nevyhnutelný, ba i nutný. Jakou zkázu musí tedy působit tento sociální neduh v době, kdy všichni lidé bez rozdílu, lidé s inteligencí sebenížeji a často bez jakékoli vhodné přípravy, jsou silnými podněty povzbuzováni k tomu, že denně — bez vedení a bez omezení — lehkomyslně řeší nejzákladnější otázky sociální! Rozklad, způsobený za posledního půlstoletí touto anarchickou tendencí, nás nemusí překvapovat, spíše je třeba diviti se, že — díky přirozenému zdravému smyslu člověka a jeho rozumové umírněnosti — není nepořádek ještě úplnější. Nemoc dospěla již tak daleko, že všechny politické názory, i když byly čerpány z oněch tří pramenů, které jsem analysoval, nabývají dnes charakteru zcela individuálního vlivem nesčetných odstínů, jež s sebou nese rozmanitě prolínání tří řádů vadných principů. Stává se stále nemožnějším připoutat se k počtu lidí k politickému vyznání víry i jen trochu určitějšímu, vyjímaje případy nadšení, kdy zásadní rozpory mohou být na čas utajeny ve společném úsilí o nějaký potají užitek, při čemž každý z domnělých spojenců tajně doufá, že uskutečnění cíle bude moci sám využít jen ve svůj prospěch.

Tato obecná rozptýlenost duchovní je stejně výrazná v táboře stacionárním a zpátečnickém jako v táboře revolučním. Každá z uvedených tří stran ve chvílích upřímnosti hořce litovala větší prý nesvornosti, jež je právě jejím údělem, ačkoliv ve skutečnosti její protivníci nebyli na tom o nic lépe. V tomto směru je mezi nimi jen ten rozdíl, že každá cítí živěji své vlastní nedostatky.

V zemích, kde rozumový rozklad byl sankcionován v začátcích revoluční doby v 16. stol. politickou převahou protestantismu, nejednotnost byla ještě větší než jinde,

protože duch lidský, tehdy téměř ve svém dětství, využil své nově zrozené emancipace k tomu, aby se oddal nekonečné diskusi o názorech náboženských, které nutné jsou ze všech nejmilhavější a proto též nejspornější. Nejlépe to dokazují Spojené státy, kde se křesťanství rozpadlo na několik set sekt, které se opět dělí na míněno skoro individuální. Ani národové, kteří se vyhnuli — jako Francie — klamnému zdržení protestantismu a u nichž proto mohl lidský duch přímo přejít ze stavu úplně katolického do stavu upřímné revoluce, přesto nemohli ujití rozumové anarchii, která plyne z delšího užívání absolutního práva volného zkoumání individuálního.

Protože tyto myšlenkové odchylky, jejichž rozmanitost je nepřehlédlná, stále mizí, jsouce nahrazovány novými, považuji za užitečné uchovati aspoň některé z hlavních, jež jsem vybral především pro jejich aktuálnost. Jsou to: návrh na odstranění peněz, aby se spo-lečnost v zájmu pokroku vrátila do doby přímé výměny; úmysl zrušiti hlavní města, střediska to moderní civilizace, jakožto pařeníště sociální zkázy; myšlenka o maximální mzdě, určené dokonce velmi nízkou, již by nesměly převýšiti výtežky žádného průmyslového závodu; zásada přísné rovnosti odměn za nejrůznější práce; konečně nebezpečné sofisma našich filantropů o úplném zrušení trestu smrti ve jménu připodobnění nejbídnějších zločinců k pouhým nemocným. Všechny tyto škodlivé výstřednosti se denně objevují se stejným nárokom na existenci jako názory co nejlépe vypracované a co nejvíce schopné přispět k reorganizaci sociální. Nejlépe charakterisuje úplný nedostatek obecných principů, které by byly schopny vhodně řídit naše politické myšlení, zoufalá obecnost této anarchické tendence. I lidé s rozumem naprosto normálním se nechávají strhnout, často z politováníhodné ješitnosti, k obhajobě nejnebezpečnějších paradoxů. Nikdy mě tato

podívaná nezarázela tak, jako když ji vidím u duchů, kteří pěstují některou z pozitivních věd a kteří přes to, že jsou velmi úzkostliví v otázkách filosofie přírodní, vůbec se nebojí mimochodem, bez vší racionální připravenosti, řešit nejnáslednější a nejdůležitější problémy lidského ducha, problémy sociální.

Výsledkem této chronické epidemie musilo být postupné rozbíjení veřejné mravnosti. Povaha sociálního otázky je tak složitá, že téměř ve všech bodech je možno přijatelným způsobem mluvit pro i proti; neboť není instituce i sebepotřebnější, která by nevykazovala četné zlé nedostatky, a naopak, sebevšestřednější utopie nabízí vždy nějaký nepopíratelný prospěch. Avšak většina lidí není schopna obsáhnout svým rozumem náraz všechny možné stránky předmětu. Není proto divu, že jednu po druhé odsuzují všechny velké zásady veřejné mravnosti, jejichž nedostatky obyčejně velmi bijí do očí, zatím co jejich hlavní motivy (ač mnohem důležitější) jsou mnohdy hluboce skryty.

V průběhu našich denních politických bojů jsou i nejsoudnější a nejpočestnější mužové vedeni k tomu, že se navzájem nazývají blázny nebo ničemy pro nesrovnalosti svých sociálních zásad. A naopak: i nejprotikladnější zásady politické jsou obvykle zastávány přívrženci stejně počestnými. Jak by se při takovém podívaném, nesrovnatelném s hlubokým a pevným přesvědčením, mohla udržet nějaká opravdová veřejná mravnost!

Ve skutečnosti byla tato demoralisace podstatně zpomalena naukou revoluční, již tuto demoralisaci obě druhé nauky výlučně a nespravedlivě kladou za vinu. Neboť revoluční strana vlivem své pokrokovosti musila být víc než kterákoli jiná strana nadšena opravdovým, hlubokým a činným přesvědčením, které spontánně krotí a přímo potlačuje individuální sobectví. Tato vlastnost se zejména rozvinula za období sociálních snů, když se mělo za to, že revoluční metafyzika je

určena k reorganizaci moderních společností. Tehdy opravdu byly konány nejobdivuhodnější činy sociální obětavosti, jimiž se mohou chlubit současné dějiny. Ale jakmile se tato iluze rozplynula a revoluční nauka tím ztratila svou hlavní autoritu, přesvědčení z ní plynoucí poněkud slábla, a to zejména v důsledku jejich kompromisů s politikou stacionární a dokonce i zpátečnickou. Ačkoli, zejména mezi mládeží, jsou i dnes tato přesvědčení méně setřena a méně sterilní než přesvědčení plynoucí z druhých dvou nauk, mají přesto příliš málo síly k tomu, aby zamezila rozkladnou činnost revoluční metafyziky. A tak i tato filosofie přispívá téměř stejnou měrou k veřejné demoralisaci jako její dvě odpůrkyně.

Soukromá mravnost na štěstí závisí na mnoha jiných podmínkách než jen na pevně ustálených názorech. V neobvyklejších případech jistě mluví přirozený cit silněji, než jde-li o vztahy veřejné. Kromě toho zjemnění mravů stejně jako opravdovější cit pro různá umění a stálé zlepšování životních podmínek vlivem pokroku průmyslového asi vyvážily zde vlivy působící desorganizaci. Je též pravda, že tyto vlivy, zaměřené především na život veřejný, se projeví až mnohem později a méně intenzivně v morálce rodinné nebo osobní proto, že její jednodušší a dokazatelnější pravidla bez velkého nebezpečí snesou vpád individuální anarchie. Přesto však přišel čas, kdy tyto vlivy i zde začínají rozvíjet své nebezpečné působení.

Již z počátku revolučního stadia tato činnost škodlivá veřejné morálce se projevila útokem na základní instituci manželství, které by byla hluboce rozrušila ve všech zemích protestantských možnost rozvodu, kdyby nebylo bývalo veřejné slušnosti a individuálního zdravého smyslu. Avšak na soukromou morálku mohl být podniknut opravdový útok teprve po téměř úplném rozkladu morálky veřejné. Dnes, kdy tento předpoklad

je dostatečně splněn, ohrožuje rozkladná činnost morálku rodinnou, ba i osobní, jež je základem obou druhých. Ať se na věc díváme s kteréhokoli hlediska, ať s hlediska vztahů sexuálních, či generačních, či s hlediska životních podmínek, je jasné, že nutné prvky vší družnosti jsou a budou vždy více ohrožovány rozleptávající diskusí, již vůbec neřídí opravdové zásady a jež činí pochybnými i ty nejmenší povinnosti. Rodina, která za nejvzrušenějších dob bouře revoluční byla repektována — kromě několika nevýznamných útoků — je dnes prudce napadána nesmyslnými sektami ve svém dvojitým základě: dědičnosti a manželství. Viděli jsme dokonce, jak nejobecnější příkaz individuální morálky, totiž podřízení vášní rozumu, je popírán domnělými obnoviteli, kteří přes obecnou zkušenost, podepřenou racionálně pozitivním studiem lidské povahy, se pokusili zavést systematickou vládu vášní jako základní dogma své obrozené morálky.

Škola zpátečnická se nadarmo snaží svalit odpovědnost za tento nový řád pomačenosti výlučně na školu revoluční. Je za něj stejně odpovědná, protože za jediný rozumový základ družnosti prohlašuje slepě a svěhlavě zásady, jejichž neodvratná nemohoucnost nikdy nebyla patrnější než v tomto případě. Neboť kdyby theologické koncepce měly v budoucnosti jako v minulosti tvořit základ obecné morálky, jak by bylo možno vysvětlit, že dnes všechny ztratily moc vůči takovým výstřelkům? Nebyl by to bludný kruh, kdybychom chtěli náboženské zásady, zbavené vší vnitřní a přímé síly, nejprve uměle podpírat, aby potom ony mohly sloužit za oporu mravního řádu? Zdaž každá sociální síla neprojevuje svou obecnou účinnost předběžným důkazem své nadřazenosti? Nemohou mít žádnou základní funkci názory, jež samy nedovedly odolat obecnému vývoji lidského rozumu, který jistě ve své dospělosti neskončí tím, že by si znovu vytvořil pouta, jež navždy

zlomil ve svém mládí. Kromě toho rozmanitě uvedené výstřelky byly vždy vytvářeny nadšenými obnoviteli náboženských teorií. Nejen že nemohou náboženské názory sloužiti za skutečný základ mravnosti, ale dokonce jí škodí ve dvojitým směru. Jednak tím, že brání jejímu zbudování na pevnějších základech u lidí, nad nimiž náboženské názory už pozbyly vlády a jejichž počet stále roste, jednak tím, že u lidí, kteří jim zůstali nejvěrnější, jsou tyto zásady příliš mlhavé, takže nezaručují příliš velkou účinnost bez aktivního zásahu kněžské autority. A ta je u pokročilejších národů plně zabrána obtížným úkolem uchovat sebe samu, takže se obvykle neodvažuje uvádět v nebezpečí svůj slabý vliv nevčasným naléháním. Denní zkušenost neukazuje, že by běžná morálka lidí, kteří zůstali dosti náboženskými, vynikala (a to přes rozumovou anarchii) nad morálku většiny lidí duchovně emancipovaných. V dnešním sociálním životě náboženské názory směřují hlavně k tomu, že vnukají většině těch, kdo je zachovávají, instinktivní, nepřekonatelnou nenávisť vůči všem, kteří se od nich osvobodili. Neplýne z nich soupeření v skutku užitečné společnosti. Dlužno tedy ty škody, které ve sféře mravnosti soukromé i veřejné působí rozumová anarchie, přičísti na vrub aspoň stejné filosofii stacionární a zejména zpátečnické jako filosofii revoluční.

Druhým znakem naší situace je, že korupce byla povýšena na prostředek vládnutí. Všechny tři nauky mají podíl na tomto zahanbujícím výsledku, neboť každá svým způsobem, jak jsem vysvětlil, je odpovědná za nedostatek jakéhokoliv opravdového přesvědčení politického. Nutným důsledkem dnešního stavu rozumového, kdy diskreditované obecné ideje pozbyly kontrolní moci nad skutečností, je, že není jiného prostředku, jak udržet zájem jednotlivců na jakém takém pořádku, než dovolávat se více méně nepřímo osobního prospěchu. Nad lidmi, opravdu proniknutými hlubokým pře-

svědčením, nemívá podobný vliv účinku. Lidská povaha zřídka klesne tak hluboko, aby její politické jednání bylo v rozporu s jakýmkoliv pevným jejím přesvědčením. Ve vědě, kde opravdová filosofická přesvědčení jsou dnes obecnější a výraznější, není vůbec činné korupce, třebaže vědci pravidelně nemívají duši odolnější. S výjimkou několika řídkých anomálií nutno předešlým nejistému a nerozhodnému stavu sociálních idejí, v němž je udržuje rozumová anarchie, přičísti rozšířenost korupce, která libovolně točí mlhavými a nedostatečnými polopřesvědčeními dnešního politického světa. Rozumový nepořádek nejen že připouští politickou korupci, on ji přímo vyžaduje jako jediný vhodný prostředek k tomu, aby byla zajištěna jakási shoda, bez níž se žádný sociální řád úplně obejít nemůže. Můžeme proto s jistotou prohlásit, že toto hanebné jednání se bude šířit, pokud rozumová anarchie bude ničit každé silné politické přesvědčení.

Takový výklad jistě zcela neomlouvá nynější vlády z toho, že se zálibou takového prostředku používají. Neboť pohrdání, jež staví obyčejně na odív proti každé theorii sociální, a překážky, jež duchu lidskému kladou, vedou přímo k tomu, že tento přechodný stav je upevněn na věčné časy. A naopak zase, i když vlády jsou nuceny podlehnouti této nemravné nutnosti, v praxi ji zhoršují, neboť téměř vždy podřizují použití tohoto prostředku svým vlastním bezprostředním zájmům, bez zřetele k prospěchu veřejnému. A nebojí se obětovat zájem veřejný pouhé starosti o své vlastní zachování. Přesto je zřejmé, že rozvoj korupčního systému politického je nutno klásti za vinu vládnoucím stejně jako ovládaným; a to nejen v tom smyslu, že utíkají-li se k němu jedni, druzí jej přijímají, ale především v tom smyslu, že jejich společný stav rozumový činí použití korupce nevyhnutelným. Ve vzájemných denních vztazích považují lidé jen tu kooperaci za solidní a účinnou,

nou, která je určována soukromým zájmem. Nemohou proto vyčítat vládám podobné chování, chtějí-li si tyto zajistit obvyklou spolupráci, již potřebují, v době, kdy nepořádek myšlenkový téměř vždy brání poznat, v čem vlastně záleží veřejný zájem. Přes zmatky, i materiální, jimž je společnost vystavena, není pochyby, že pohromy by byly ještě větší, kdyby názorové rozdíly nebyly omezovaly do určité míry osobní zájmy.

Abychom v plném rozsahu pochopili smutné nedostatky své doby, nesmíme omezovat pojem systému politické korupce jen na vlivy materiální. Je třeba do něho zahrnovat rozmanité způsoby, jimiž se lidé pokoušejí dáti vrch podnikům soukromého zájmu v otázkách zájmu veřejného. S tohoto hlediska se nám ukáže, že tento systém je daleko rozšířenější a zároveň nebezpečnější, než se obvykle má za to. Nenarážím jen na udílení čestných hodností, jež podněcuje marňivost a tím často vede k účinnější korupci než skutečná prodejnost. Ale jde o tu činnost, jíž se všechny politické instituce snaží jako o závod rozvinout kdejakou ctižádost a učiniti jí zadost u všech lidí jen trochu energických. V tomto směru je nynější stav společnosti teprve korupční. Rozumová anarchie zrušila všechny veřejné předpoklady, jež tvořily hráz soukromým nárokům, a zároveň rozklad starého rozřídění společenského potlačil rozmanité zábrany, jež se stavěly proti nevázanosti individuální ctižádosti, která ve jménu pokroku byla podněcována k co největšímu rozmachu politickému. Strženy tímto proudem, vlády byly nuceny vyhovořovat mu čím dále tím více, a to tak, že rozmnožovaly mimo všechnu míru rozmanité veřejné funkce, činily přístup k nim ze dne na den snadnější a vyměňovaly hodnostáře co nejčastěji. Ač zprvu jen povolovaly nutnosti, snažily se později učiniti z ní obecný prostředek k tomu, aby jejich zachování se stalo zájmem většiny činných ctižádostivců, kteří se tak účastní národního vykořisťování.

vání. Takovýto prostředek politický je zřejmě nebezpečný i s úzkého hlediska zájmu vlády, neboť nutně vyvolává daleko více nároků, než kolika může vyhovět, a tak pozdvihuje proti určitému režimu vášně mnohem prudší než jsou ty, jež režim podporují. Mimo to takový postup přirozeně vede k tomu, že ho bude užíváno tak-řka do nekonečna. Když na příklad uvážíme veškerý výběr, i pro nejvýznamnější funkce politické, který se udál za posledního půlstoletí, zda většina našich ctižádostivců přímo nemusí chovat oprávněnou naději, že i ona dosáhne stejně motivovaného povýšení? Tato naděje, udržovaná u všech politiků, tvoří zřejmě jednu z hlavních praktik, jichž obvykle vláda používá, aby udržela určitý zdanlivý pořádek.

Není pochyby, že revoluční metafysika opatřila rozkladnou látku, jež musila přivodit tento nebezpečný režim. Ale všechny politické školy, každá svým způsobem, jsou účastny na jeho rozvoji. Tak politika stacionární posouvá ještě formálnější než sama nauka kritická tuto přechodnou situaci jako definitivní typ sociální dokonalosti. Zaměňujíc prostředek za cíl, považuje rovný přístup všech lidí ke všem veřejným funkcím za konečný cíl obecného vývoje moderních společností. A přímo zhoršuje korupční tendenci nynější doby tím, že stále spojuje podmínky pořádku, který usiluje zavést, s prostým vlastnictvím majetku, bez ohledu na to, jak byl získán. Zpátečnická politika, přes své nafoukané nároky na mravní čistotu, není dnes o nic méně vinna korupcí než její dvě protivnice. Zvláštní druh její mravní porušenosti záleží v systematickém pokrytectví, jehož měla tolik zapotřebí od těch dob, co rozklad režimu katolicko feudálního se tak dalece prohloubil, že připouštěl jen slabá a neúplná přesvědčení u většiny lidí duchovně kultivovaných. Od 16. stol. vyvíjel se zejména v řádu náboženském onen systém pokrytectví stále prohloubenějšího, který beze všeho sou-

hlasil s emancipací všech lidí vynikajícího rozumu pod tou podmínkou, alespoň mlčky kladenou, že pomohou prodloužit poddanství mas: taková byla zejména politika jesuitů¹⁾.

Ze všech těchto výkladů je jasné, že nutnost, udržovat určitou materiální kázeň i při všem nedostatku opravdivé duchovní organizace, přivedla politiku k tomu, že udržovala stále více jako nutného, i když dočasného, prostředku soustavné korupce, jež sama vyplynula z rozumové anarchie. Není-li mravní autority, řád hmotný vyžaduje nutné buď použití teroru nebo korupce. Korupce je jistě výhodnější, protože lépe vyhovuje povaze moderních společností, které povolují násilí jen velmi přechodný úspěch. Ale i když s hlediska vědeckého uznáváme, co je v dnešní politice nevyhnutelné a nechtěné, nemůžeme nelitovat zaslíbenosti, s jakou různé autority sociální překážejí rozumovému a morálnímu vývoji, který je jediné může osvobodit od prostředku tak ponižujícího a nedostatečného. Zdá se naopak, že všichni státníci se spojili za tím účelem, aby vši silou zachovali tuto jedinou cestu ke spáse tím, že brání vypracování jakýchkoli teorií sociálních. Avšak tento blud sám značí, jak ukáží, jen nový důsledek nynějšího stavu i nejcivilisovanějších společností.

Třetí symptom našeho sociálního postavení záleží v tom, že ve všech otázkách politických stále vzrůstá převaha hlediska materiálního a bezprostředního. Naše zkušenost, svědčící o naprosté nedostatečnosti rozmantých nynějších teorií, bohužel vyvolala, jako nutnou reakci, nerozumný a téměř jednomyslný odpor ke všem sociálním teoriím. Nejde jen o obecný a spontánní an-

¹⁾ Výsledkem této politiky machiavellismu je, že i v nejméně kultivovaných třídách každý považuje náboženství za nutné pro druhé, kdežto za zbytečné pro sebe. Takový je podivný výsledek tří století usilovného odporu proti vývoji ducha lidského.

tagonismus mezi praxí a teorií, ztížený dětským stavem, v němž ještě prodlévá věda společenská. Neblahá tendence, na niž chci upozornit, je i určitější i hlubší a přímo charakteristická pro přechodný stav dnešních společností. Počala se projevovat před třemi stoletími, když moc duchovní byla anulována nebo pohlcena mocí světskou a když proto všechno čisté myšlení sociální připadlo lidem, kteří se především zabývají denními událostmi.

Politický svět jednomyslně pronásleduje myšlení theoretické a tím vlastně znemožňuje novou filosofii, jež jediné by mohla nyní anarchií rozumovou rozřešit. Od půl století, co byla marně podniknuta sociální reorganizace, vedla tato klamná cesta k množství pokusů, které přes svou nedostatečnost byly vždy znovu obnovovány v téměř chybném duchu. Místo toho, aby se péče věnovala nejprve teorii nového společenského řádu a teprve potom odpovídajícím mravům, omezovalo se všechno úsilí na konstrukci konečných institucí, a to v době, v níž stav lidského ducha ukazuje, že jsou možné jen instituce prozatímní, jejichž jediným úkolem je, umožnit rozumový a mravní vývoj, který zaručí opravdové politické obrození. Veškerá činnost ústavní záležela v tom, že více méně rozkouškovala dřívější politické moci, vypěštovala mezi nimi antagonismus a tím, že je podrobila občasným volbám, učinila jejich existenci vratkou. Avšak pro nedostatek opravdové sociální teorie nikdy nezménila povahu dřívějšího režimu ani jeho ducha. Slovem, vynakládalo se především úsilí na methodické potlačování různých mocí takto uchová- ných a nadále zůstaly nevymezeny zásady, jež měly řídit jejich účinné použití. Tato méněcenná a nerozum- ná činnost byla potom pompésně ozdobena jménem ústavy a zanechána věčnému obdivu potomstva. Ačkoliv průměrné trvání těchto domnělých ústav bylo na- nejvýš deset let, žádný nový režim, třebaže jeho oprávně-

ním byla především nedostatečnost režimu předcházejícího, dosud neopomněl pod více méně přísnými tresty vyžadovat víru ve své absolutní a nekončné vítězství. Toto zkušenostní tápání bohužel velmi účinně bránilo reorganizaci sociální jednak tím, že obracelo síly ducha lidského k dětinským otázkám o politických formách, jednak tím, že přímo znemožňovalo, dokonce i zákonně, myšlení a diskuse filosofické. Tímto dvojitým vlivem byl utajován pravý charakter nemoci a každé poněhlé a pokojné vyřešení se stalo téměř neproveditelným. Jednou z nejnebezpečnějších a nejabsurdnějších politických utopií je představa, že je možno zbudovat přímo obecný systém vládní, který by nebyl podložen teorií sociální.

Tato převaha úvah čistě materiálních neškodí jen politickému vývoji moderních společností, ale vykazuje též vážné nebezpečí pro pořádek. Výsledkem je opravdu obecný sklon, přičítat všechny nedostatky politické nedokonalým institucím místo sociálním myšlenkám a mravům.

Tím, že se zabýváme hlavně institucemi na úkor čistých teorií, vznikají i jiné základní chyby, a to trvalé, neboť se dospívá k tomu, že řídíme řádem světským to, co závisí na řádu duchovním. Za poslední tři století, co nebylo respektováno toto rozlišení, rozmanité evropské vlády si odpykávaly svou zaslepenou účast na vytváření tohoto zmatku a jsou od té doby odpovědny za všechna společenská zla, ať pramení odkudkoli. Bohužel škodí tato iluze ještě více společnosti samé. Nikdy se jasněji toto nebezpečí neprojevalo než za prudkých útoků, jimiž současné diskuse tak často ohrožují základní instituci vlastnictví. Všechny nedostatky, tolik vytýkané tomuto zřízení, znamenají — přes přepjatost podobných stesků — neomluvitelnou skutečnost, jež zasluhuje pozornosti a léčení. Ale je nutno uznat, že hlavně lék proti nim je v oblasti názorů a mravů a že vlast-

ní úprava politická tu nemůže být doopravdy účinná; neboť vše se redukuje především na předsudky a zvyklosti veřejné, které podle jednoho moudrého názoru filosofického o tomto problému obvykle řídí v zájmu sociálním uplatňování práva vlastnického, ať je vlastnictví v rukou kohokoli. Totéž platí o kritikách namířených proti instituci manželství.

Lehce lze poznat, jak je hloupý a zhoubný tento duch nařizující, který je výlučně zaměstnán řádem materiálním a směřuje k úplnému zvrácení společnosti v úmyslu přinést ilusorní lék pro onemocnění částečné nebo špatně rozpoznané. Ale takový je dnes obecně sklon lidí, takže vlády nedovedou jinak zarazit nebezpečný rozlet jejich myslí než tím, že prudce potlačí každou diskusi, jakmile začne budit poplach. Ale tento brutální, i když snad dočasně nutný, prostředek nemůže postačit; aniž nesnáš odčiní, jen ji odkládá, či spíše ji zesiluje.

Těžké nebezpečí tkví tedy jak pro pořádek, tak pro pokrok v omýlu obecně vládnoucím, že nemoc společnosti je výlučně fyzická, ačkoliv je především mravní. Zatím co theorie je odsunuta, duch lidský, odvrácený od tohoto primárního cíle, se oddává výlučně úvahám praktickým, kde jeho činnost, zbavená jakéhokoliv řízení racionálního, se stává činitelem rozrušujícím. Od té doby, co byly modifikovány dřívější instituce, omezují se představy politického pokroku na pouhou výměnu osob, již neřídí žádný plán. Značí to, možno říci, nejhanebnější politickou degradaci a zároveň to strhává společnost do nekonečné řady zbytečných katastrof. Podobně pokud jde o pořádek materiální, tu je jeho udržení svěřeno moci, jež je považována za nepřátelskou a jež je zeslabována antagonismem, z něhož těží jen duch anarchie. Slepý zájem jen o dění každodenní připouští účinnou soutěž hlavních činitelů v tomto mechanismu teprve tehdy, kdy anarchie materiální na chvíli zastaví jejich zbytečné spory. Ty se po každé

bouří opět vrátí do starých kolejí, až tato poněhlá desorganise skončí katastrofou, již obvyčejně nikdo nepředvídal, ačkoliv její blízkost tušil každý prozíravý pozorovatel. Takové jsou obecně následky nerozumné snahy omezit pole kombinací politických jen na materiální úvahy tím, že se vylučuje abstraktnější myšlení o budoucnosti sociální.

Čtvrtý znak, následek to a doplněk tří předcházejících, dovršuje charakteristiku naší zoufalé situace. Ukazuje, že kategorie lidí, jímž dnešní situace spontánně přiděluje hlavní politický vliv, je většinou velmi nekompetentní, ba dokonce na úkor opravdové reorganizace. Tak poslední ilusí dnešních společností je, že očekávají rozřešení problému od lidí, kteří tomuto rozřešení jsou jen překážkou.

Postupné rozrušení všech sociálních zásad a zároveň zmenšení politické činnosti nutně vzdaluje od takové kariéry lidi ducha vznešenějšího a vyšší inteligence a vydává svět politický vládě šarlatánství a prostřednosti. Naprostý nedostatek širší koncepce sociální budoucnosti podněcuje jen nejhrubší ctižádost, která nemajíc určení opravdu politického, vyhledává instinktivně moc ne proto, aby dopomohla k vítězství svým názorům, ale aby ukojila málo vznešenou chťivost a někdy dokonce dětinskou potřebu poroučet.

V žádné jiné době neměla nadutá a podnikavá prostřednost možností tak příznivých a tak rozsáhlých. Dokud nebudou rozhodovat opravdové principy sociální jak o politické činnosti, tak o jejím zhodnocení, vždy bude moci nejabsurdnější šarlatánství získávat svými velkolepými sliby určitý okamžitý úspěch. A naopak zákonná roztržsténost politické činnosti, soustavné zneškodňování rozmanitých autorit politických, jež jsou vždy příliš zaměstnány těžkou starostí o své vlastní zachování, a též stále častější osobní změny, před-

stavují překážky, které s nechutí vzdalují všechnu vzněšenou a racionální citizáost.

Bylo by satirickým přepínáním, kdybychom tvrdili, že dnešní společnosti s oblibou přijímají šarlatánství a politické iluze. Nic by neospravedlňovalo podobnou výtku, neboť posud neměly možnosti volit rozumného řešení. Přesto však je nepopiratelné, že stav moderních společností spontánně svěruje vedení politického dění do rukou nejméně vhodných. Tento základní nedostatek se datuje od počátku revolučního stadia a s ním se rozvíjel. Za posledních tří století duchové nejvýznamnější, oddávající se většinou vědám, obvykle úplně zanedbávali politiku, čehož vůbec nebylo v antice a ani ve středověku. Rozumové řízení politického světa spočívá v rukou, zejména ve Francii, právníků a metafysiků, nebo přesněji řečeno: advokátů a literátů. Od svého zrození ve středověku až do francouzské revoluce systém metafyzické politiky měl hlavně za své pravidelné orgány jednak university, jednak velké právnické korporace. University představovaly jakousi moc duchovní, právnické korporace byly vybaveny mocí světskou. V posledním půlstoletí prošlo toto zařízení, ještě viditelné v ostatních částech Evropy, ve Francii důležitou změnou, která sice nezměnila jeho povahu, ale oslabuje sociální soudržnost a zrychluje její rozklad. Soudcové zde byli nahrazeni advokáty a doktoři literatury: je to pořád též řád idejí, ale se zhoršenými orgány. Takřka každý člověk, který dovede držet pero, ať jsou jeho rozumové předpoklady jakékoliv, může si činiti nárok buď v tisku buď na řečništi na duchovní vedení společnosti, která mu neklade ani podmínek rozumných ani mravních. Podobně ten, kdo po dostatečné praxi získal nebezpečnou schopnost mluvit stejně hbitě pro nebo proti nějakému názoru či opatření, je *eo ipso* připuštěn k tomu, aby řídil nejvážnější zájmy veřejné. Tak se stalo, že rozhodujícími se staly vlastnosti po-

družné, které nejsou ani užitečné ani opravdu morální, leda jsou-li podřízeny zásadám; výraz, psaný či mluvený, svrhl s trůnu pojem. V době neurčitých a kolísavých přesvědčení bylo samozřejmě zapotřebí orgánů, charakterisovaných neurčitostí rozumových zvyků a nedostatkem rozhodných názorů. Tato harmonie musí být velmi hluboká a spontánní, ježto se rozvinula tak rychle a tak úplně, a to nejen vzhledem k jediné politické doktríně, ale ve všech nynějších školách, přes jejich krajní protikladnost. Je jasné, že politika zpátečnická není o nic méně řízena advokáty a literáty, kteří se tak stali šéfy svých dřívějších pánů, než politika stacionární, ba i revoluční. Kdyby takováto fáze neměla být přechodná, znamenala by nejpotupnější sociální degeneraci, neboť by navždy dávala politickou svrchovanost do rukou tříd, tak zřejmě svou povahou určených k podřazenosti v každém normálním řádu. Tím, že společnost klade na první místo talent výmluvnosti nebo stylu, v nejdůležitějších problémech činí něco, čeho by se žádný rozumný člověk nedopustil vzhledem k svým nejméně důležitým osobním záležitostem. Můžeme se divit, že takto ustavuje úplnou nadvládu sofistů a řečníků?

Tento rozbor hlavních znaků naší sociální situace dostatečně potvrdil základní analýsu rozmanitých prvků, které ji tvoří. Výsledky jsou v plném souhlase s tím, co příčiny dovolovaly předvídat. Předně každá nauka vnuká svým straníkům prudký odpor proti každé jiné škole, jejíž zásluhy by bez nedůslednosti nemohla uznat. Kromě toho je třeba poznamenat, že jestliže některá z doktrin politických — a nauka revoluční především — určuje čínorodé názory, které v lidech nadřazených vyvolávají vznešené city, je bohužel stejně jisté, že na všechny prosté lidi vykonávají všechny tři vlivy velmi protisociální. Tak politika revoluční získává svou sílu morální hlavně z nadšení, jež dovede vnuknout individuální činnosti. Přesto její energie záleží i v jejím

sklonu rozvíjet city nenávisť, ba i závisť proti vši autoritě sociální, city, jejichž vpád působí jakousi chronickou zuřivost i u skvělých povah, u nichž zesiluje příliš kritickou disposici ducha. Podobně politika zpátečnická přes svou mravní náročivost rozvíjí především sklon k servilnosti a pokrytectví. Konečně politika stacionární jednak sankcionuje nedostatký obou krajních nauk a nadto má neméně škodlivý vliv tím, že ve své praxi výrazněji staví na instinktu sobectví a korupce. Protiklad našich různých politických škol není tedy méně škodlivý s hlediska mravního než s hlediska intelektuálního. Jestliže s hlediska rozumového společně vyvolávají anarchii, s hlediska morálního ženou všechny ke sváru.

Podobné závěry musí nejprve vzbudit tísnivé obavy o to, k čemu takováto situace povede. Nemůžeme se divit, že duchové uslechtilí, ba i vynikající, avšak neracionální a zejména špatně připravení, kteří se příliš věnovali pozorování tohoto divadla, byli mnohdy přivedeni k jakémusi filosofickému zoufalství vzhledem k budoucnosti sociální, která, jak se jim zdá, je vlečena nepřemýšlelým osudem buď k tmářskému despotismu, nebo k hrozcí nedefinovatelné anarchii nebo konečně k střídavě zoufalé alternativě obojího stavu. Hlubší analýsa dnešní doby i toho, co před ní přímo předcházelo, musí vnukat podobné obavy, neboť zaměřuje pozornost převážně na rozkladný vývoj, který je mnohem zřejmější než vývoj regenerace. Doufám, že studium tohoto díla vzbudí potěšující přesvědčení, že elita lidského pokolení se blíží budoucnosti sociálního řádu, který bude nejlépe vyhovovati jeho povaze. Je třeba jen splnit jedinou podmínku: sloučit jednotlivé již existující prvky této definitivní organisace v obecný systém politikou filosofii hodnou tohoto poslání.

* *

Bude to filosofie, založená na vědeckém poznání společnosti, t. j. na fysice sociální (sociologii), filosofie, která dovede smířit ideu pokroku s ideou řádu.

